

”Degrowth” – hallittu talouslasku

Artikkelissa pohditaan tarvetta pudottaa talouskasvu nolnaan tai sen alapuolelle. Jotta tämä ei loisi taloudellista ja poliittista epävakautta, tarvitaan hallittua kehitystä, joka tarkoittaa merkittäviä muutoksia vallitseviin kasvuorientoituneisiin arvoihin ja instituutioihin.

Jan Otto Andersson
Docent i nationalekonomi
Åbo Akademi
janderss@abo.fi

Viimeksi kuluneen vuoden aikana minua ja monia muitakin on kiehtonut eräs käsite, joka alkujaan lanseerattiin Ranskassa: *décroissance*. Näin sen esitteli Serge Latouche (2006) eräässä monista aiheita käsittelevistä artikkeleistaan: ”*Décroissance*, joka on nykyään iskusana ranskan kielessä, tarkoittaa talouskasvun korvaamista tuotannon tasojen vakaalla alasajolla, jotta ihmisten aiheuttama planeetan voimavarojen käyttö palautettaisiin kestävien rajojen sisälle.”

Käännös ruotsin- ja englanninkielisestä alkuperäistekstistä: Heikki Taimio.

Valokuva: Bo Strandén

Jan Otto Anderssonin mielestä talouslasku rikkaissa maissa ekologisen tilan antamiseksi köyhien maiden talouskasvulle on välttämätöntä, koska kasvusta on monissa tapauksissa tullut "epätaloudellista" ja koska teknologiset ratkaisut ympäristö- ja luonnonvaraongelmiin eivät riitä.

Latinalaisilla kielillä termi on helppo ymmärtää. Musiikin teoriassa esiintyy esimerkiksi *decrescendo*, joka sanakirjan mukaan tarkoittaa "soittaa kappale alenevalla intensiteetillä" tai "soittaa asteittain pehmeämmin"¹

Ei-latinalaisista kielistä ei kuitenkaan ole helppo löytää vastaavaa ilmaisua. Englannin kielessä termi *degrowth* on tullut yhä enemmän hyväksytyksi. Ruotsin kielellä olen yrittänyt lanseerata sanan *avväxt*, mutta Ruotsissa useimmin käytetty termi on *nerväxt*. Mikään suomenkielinen käännös ei ole vielä vakiintunut huolimatta monista jännittävistä ehdotuksista: *talouslasku*, *kohtuutalous*, *kasvuton talous*, *kestotalous* ja *myötämäkiihteiskunta*. Latouchen kirjan "Jäähyväiset kasvulle" suomennoksessa käytetään termiä *kasvun purku*.

Viime keväänä Barcelonassa järjestetyssä kansainvälisessä *décroissance*-konferenssissa pidettiin satakunta esitystä, joista keskusteltiin. Paikalla oli myös puolisen tusinaa suomalaista. Syyskuussa pidettiin Helsingissä konferenssi "Kasvu murroksessa". Vanha ylioppilastalo täyttyi ääriään myöten toiveikkaista kuulijoista.

Tim Jacksonin, englantilaisen kestävä kehityksen professorin kirja (Jackson 2010) on lyönyt itsensä voimakkaasti läpi. Suomeksi sen otsikko on "Vaurautta ilman kasvua? Taloustiedettä äärelliselle planeetalle". Se kirjoitettiin ensin ra-

¹ Ks. <http://musiced.about.com/od/d/g/decrescendo.htm>.

Viime aikoina monissa kirjoissa on pohdittu talouskasvun hidastamiseen liittyviä etuja.

portiksi Britannian Labour-hallitukselle, mutta se ilmestyi kirjana. Jacksonin mukaan jatkuva hyvinvointi on mahdollinen vain, jos rikkaat maat irtaantuvat riippuvuudestaan jatkuvasta talouskasvusta.

Peter Victorin (2008) tutkimus sisältää makrotaloudellisia skenaarioita siitä, miten BKT henkeä kohti, hiilidioksidipäästöt, työllisyys, köyhyys ja valtion velka – erilaisten oletusten vallitessa – kehittyvät Kanadassa vuoteen 2030 saakka. Eräs kauhuskenaario on ”kasvuton tuho” – tulevaisuus, joka seuraisi kasvun pysäyttämisestä ilman, että talouspolitiikkaa ja institutionaalisia olosuhteita muutettaisiin. Toisessa skenaariossa, ”matala kasvu ja sitten nollakasvu, johon liittyy korkeat investoinnit ja hiilidioksidivero”, Victor osoittaa, että on mahdollista vähentää päästöjä voimakkaasti, lyhentää työaikaa ja samanaikaisesti saada yliote köyhyydestä, työttömyydestä ja valtion velasta.²

Ruotsalainen Christer Sanne (2007) on kirjoittanut yleistajuisen kirjan, jonka suomeksi käännetty otsikko on ”Keynesin lapsenlapset – parempi tulevaisuus, johon kuuluvat työ ja hyvinvointi”. Kirjan nimi viittaa erääseen Keynesin vuonna 1930 kirjoittamaan artikkeliin. Hän oli tuolloin sitä mieltä, että ”taloudellinen ongelma” olisi ratkaistu silloin, kun hä-

² Ks. Victor (2008, 176–189). ”Kasvu murroksessa”-konferenssissa Victor esitti talouslaskuskenaariota, joka tuotti samanlaisia tuloksia.

nen lapsenlapsensa ovat aikuisia – tosin sanoen nyt. Yhä korkeamman tuottavuuden ansiosta he voisivat elää hyvin työskentelemällä vain muutaman tunnin päivässä. Sanne osoitti Ruotsin osalta, kuinka maksettu työaika kotitaloutta kohti ei ole alentunut huolimatta voimakkaasti kohonneista tuottavuudesta ja elintasosta.

Suomessa Marko Ulvila ja Jarna Pasanen (2009) ovat toimittaneet kirjan, jonka ulkoministeriö on julkaissut. Se jakaa maailman ihmiset kolmeen luokkaan tai kulttuuriin: ”ylikuluttajat”, ”kestävät” ja ”kamppailevat”. ”Ylikuluttajia” on vajaat kaksi miljardia, ja niitä, jotka taistelevat saavuttaakseen vähimmäisarvokkuuden, on runsaat kaksi miljardia. Suurin ryhmä on kuitenkin ”kestävät”, joilla on siedettävä elintaso ilman, että he käyttäisivät liikaa Maan luonnonvaroja. Ulvila ja Pasanen puhuvat talouslaskusta rikkaille ylikuluttajille, ja heidän mielestään näin pitää tehdä, jotta lisätään tilaa kasville, joka hyödyttää köyhimpiä. Meidän ylikuluttajien pitäisi oppia niiltä, jotka elävät kestävästi – maailman keskiluokalta.

Talouslaskun kannattajia inspiroi ennen kaikkea globaali ja ekologinen oikeudenmukaisuusperspektiivi. Rikkaiden maiden täytyy pidättäytyä kasvusta antaakseen tilaa korkeammalle elintasolle köyhimmässä maissa. Talouslaskun puolestapuhujat kiinnittävät kuitenkin myös huomiota tutkimuksiin, jotka osoittavat, että taloudellisen elintason kohottaminen ei pitkällä aikavälillä johda suurempaan onnellisuuteen tai tyytyväisyyteen elämään.³ Voi päinvastoin

³ Easterlin ja Angelescu (2009) osoittavat, että vaikka lyhyellä aikavälillä onkin olemassa yhteys tulotason ja onnellisuuden välillä, niin pitkällä aikavälillä – 20–30 vuodessa – mitään sellaista yhteyttä ei ole. Tämä pätee sekä kehittyneisiin että kehitysmaihin kuten Kiinaan. Easterlinin tulokset ovat toki kiistanalaisia, ks. esim. Lilja (2009). Kuitenkin tietyn tulotason saavuttua maan keskimääräinen onnellisuus näyttää olevan enemmän riippuvainen muista tekijöistä – kuten tulonjaon tasaisuudesta – kuin BKT:n tasosta.

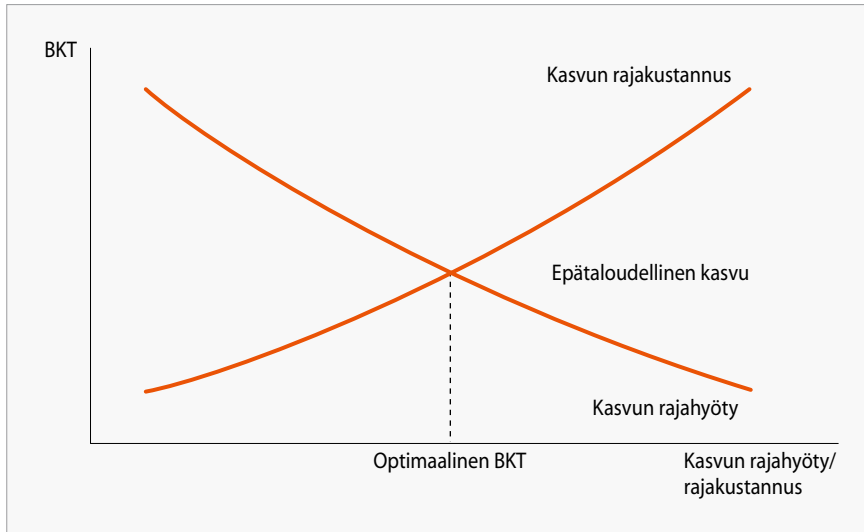
Talouslasku edellyttää muutoksia vallitsevissa yhteiskunta- ja talousjärjestelmissä.

käydä niin, että kasvun kustannukset rikkaissa maissa ylittävät sen tuomat edut. Herman E. Daly, ekologisen taloustieteen perustaja, on keksinyt käsitteen ”epätaloudellinen kasvu” (vrt. kuvio 1):

”Tulojen vähenevän rajahyödyn laki kertoo meille, että tyydytämme polttavimmat tarpeemme ensin, ja että jokainen lisätuloyksikkö...omistetaan vähemmän polttavan tarpeen tyydyttämiseen. Niinpä kasvun rajahyöty alenee. Samalla tavoin kasvavien rajakustannusten laki kertoo meille, että käytämme ensin tuottavimpia ja helpoimmin saavutettavia tuotannon tekijöitä... ja käytämme heikommin tuottavia tuotannon tekijöitä vain sitä mukaa kuin kasvu tekee sen välttämättömäksi. Tämän seurauksena kasvun rajakustannukset nousevat. Kun kasvavat rajakustannukset ovat yhtä suuret kuin aleneva rajahyöty, olemme BKT:n optimaalisella tasolla, ja lisäkasvu olisi epätaloudellista – se lisäisi kustannuksia enemmän kuin se lisäisi hyötyä.” (Daly 1996)

Talouslaskuliikkeen keskeinen sanoma on, että meidän on sopeutettava yhteiskuntamme siten, että emme enää ole riippuvaisia BKT:n jatkuvasta kasvusta. Se merkitsee, että meidän on voitava saavuttaa hyvinvointi ja kestävyys, vaikka tuotanto pysyy paikallaan tai laskee. Koska kapitalismi järjestelmänä on vahvasti kasvuorientoitunut, sisältää talouslasku ilmeistä tai peiteltyä kapitalismikriittikää. Se suhtautuu kuitenkin kriittisesti

Kuvio 1. Epätaloudellinen kasvu.

myös sosialistisiin järjestelmiin, joissa kasvu asetetaan keskeiselle sijalle.

Dematerialisointi ja rekyylivaikutus

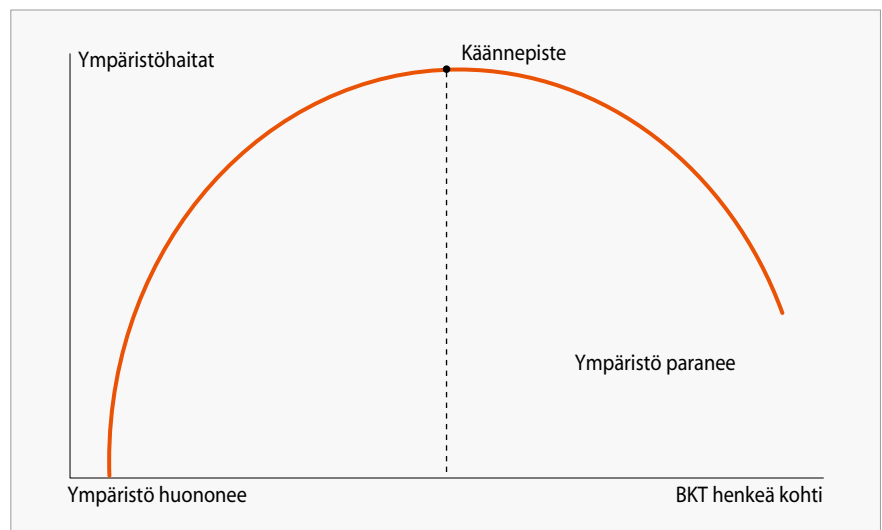
Ekologisessa taloustieteessä ns. IPAT-yhtälö ($I = PAT$) on keskeinen lähtökohta. Ympäristön kuormitus (Impact) riippuu väestömäärästä (Population), henkeä kohti lasketuista tuloista (Affluence) ja tuotannossa käytettävistä luonnonvaroista (Technology tai Throughput).⁴ Kuormitusta voidaan mitata eri tavoin, esimerkiksi käytettyjen luonnonvarojen painona, ekologisena jalanjälkenä tai hiilidioksidipäästöinä. Mielellään pitää myös voida antaa kynnsarvot, joita kuormitus ei saa ylittää.

On paljon viitteitä siitä, että ihmis-kunta jo nyt ylittää useita tällaisia kynnsarvoja. Tästä huolimatta väestön määrä ja kulutus henkeä kohti jatkavat kasvuaan. Jos sekä P että A kasvavat, pi-

⁴ IPAT-yhtälö voidaan kirjoittaa muotoon $I = P \times A / P \times T / A$, missä suhde A/P vastaa tulotasoa henkeä kohti ja T/A sitä, kuinka paljon luonnonvaroja tuotannossa vaaditaan suhteessa sen arvoon. IPAT-yhtälön käytöstä eri yhteyksissä ks. Eriksson ja Andersson (2010).

täisi T:n alentua vähintään vastaavassa määrin. Luonnonvarojen käytöstä pitäisi tulla huomattavasti tehokkaampaa. Tavataan puhua kertoimesta 5 tai kertoimesta 10 tarkoittaen, että T:n pitäisi tulla viisi tai kymmenen kertaa pienemmäksi, jotta meillä voisi olla jatkuva kasvu ilman, että paine ympäristöä kohtaan kasvaisi enempää. Koodisana on dematerialisointi teknologisten innovaatioiden ja muuttuneiden elintapojen kautta.

Kuvio 2. Ympäristötaloudellinen Kuznets-käyrä.

Dematerialisointi tapahtuu teknologisten innovaatioiden ja muuttuneiden elintapojen avulla.

Kasvuoptimisteilla on tapana panna toivonsa ns. ympäristötaloudelliseen Kuznets-käyrään⁵, jonka mukaan luonnonvarojen käyttö kasvaa tuloja nopeammin alhaisilla tulotasoilla mutta hitaammin kuin tulot, kun maa saavuttaa riittävän korkean tulotason (kuvio 2). Kolmesta syystä emme kuitenkaan voi luottaa ympäristö-Kuznets-käyrään riittävän dematerialisaation aikaansaamiseksi.

Ensinnäkin enemmistö maailman väestöstä asuu maissa, joissa tulot ovat niin alhaiset, että he sijaitsevat käyrän vääriä puolella. Ympäristövaikutukset kasvavat tuloja nopeammin. Toiseksi jatkuva kasvu johtaa rikkaissa maissa usein sii-

⁵ Ks. esim Common ja Stagl (2005, 247).

Taloukasvu samaan aikaan sekä köyhissä että rikkaissa maissa ei näytä mahdolliselta ilman, että ympäristö kuormittuu ja luonnonvarat hupenevat.

hen, että absoluuttiset päästöt kasvavat, vaikka tuotantoa suhteellisesti katsottuna dematerialisoidaan.

Kolmanneksi maailmankauppa merkitsee sitä, että rikkaat maat tuovat yhä suurempia määriä luonnonvaroja epäsuorasti tuodessaan tavaroita ja palveluja köyhistä maista. Ne käyttävät energiaa yhä tehokkaammin, mutta tästä huolimatta energian kokonaiskulutus kasvaa, jos otetaan huomioon energiaa vaativien tavaroiden tuonti sellaisista maista kuin Kiina ja Brasilia. Globaalista näkökulmasta juuri kulutus kussakin maassa – ennemmin kuin tuotanto – on ratkaisevaa sille, miten suuria ympäristövaikutuksista tulee.⁶

Tämän takia ei ole uskottavaa luottaa parantuneeseen ekotehokkuuteen ja dematerialisointiin samanaikaisesti, kun panostetaan jatkuvaan kasvuun. Niin sanottu rekyylivaikutus on niin voimakas, että minkään absoluuttisen I:n vähennyksen ei katsota olevan mahdollinen ilman, että asetetaan katto tuloille ja kulutukselle.

Rekyylivaikutus tapahtuu eri tavoin. Mitä tehokkaammin jotakin resurssia käytetään, sitä kannattavammaksi sen käyttö tulee. (Polttoainepihillä autolla voidaan ajaa pitempiä matkoja.) Mitä enemmän jotakin resurssia voidaan

säästää, sitä enemmän on varaa kuluttaa muita hyödykkeitä. (Säästetyistä bensinikuluista voi saada rahaa ylimääräiseen lentomatkaan.) Tehokkaampien tuotteiden tuotanto vaatii usein enemmän reursseja. ("Ympäristöauton" tuottaminen voi olla vakioauton tuottamista haitallisempaa ympäristölle.)

Johtuen mahdollisuudesta "tuoda" kestävyyttä maista, jotka maailmantaloudessa pakotetaan viemään luonnonvaroja vaativia tuotteita, ja myös rekyylivaikutuksen takia on vaikea kuvitella, että globaalit ympäristöongelmat voidaan ratkaista ilman, että jo rikastuneet maat panostavat talouslaskuun.

OECD:ssa työskentelevä Andrew Mold (2010) on äskettäin yrittänyt arvioida, kuinka maailmantalous todennäköisesti tulee kasvamaan vuoteen 2030 saakka. Huolimatta siitä, että rikkaiden maiden kasvu vajoaa alle kahteen prosenttiin vuodessa, hän odottaa koko maailmantalouden kasvavan 3,5 prosentin vauhtia vuoteen 2030 saakka. Siinä tapauksessa maailman bruttokansantuote tulee nousemaan vuoden 1990 27 biljoonasta dollarista 109 biljoonaan dollariin vuonna 2030. Tämä vastaa PA:n nelinkertaistumista IPAT-yhtälössä. Jotta ympäristöön kohdistuva rasitus ei enää kasvaisi, vaaditaan siinä tapauksessa, että luonnonvarojen käytön suhteessa tuotantoon (T/A) on pienennettävä yhteen neljäsosaan siitä, mitä se on ollut.

Moldin laskelman mukaan rikkaiden maiden osuus maailman tuotannosta laskee vuoden 1990 55 prosentista 32 prosenttiin vuonna 2030, mutta tästä huolimatta olisi "rikkaiden" tulotaso (37 000 dollaria, noin 26 400 euroa henkeä kohti) edelleenkin yli neljä kertaa korkeampi kuin "muiden" (8 500 dollaria, noin 6 000 euroa). Ilman rikkaiden maiden talouskasvua olisi maailman BKT noin 11 biljoonaa dollaria pienempi vuonna 2030. Dematerialisoinnin tarve olisi edelleen erittäin suuri, mutta tulotasojen välinen kiulu kutistuisi kolminkertaiseksi. Rikkai-

Yhteiskuntamme on rakentunut niin, että jatkuva talouskasvu näyttää välttämättömältä.

den maiden talouslaskulla 1990-luvun tasolle kiulu pieneni kaksinkertaiseksi.

Kasvuoireyhtymä

"Kasva, piru vieköön, kasva!" ("Grow, dammit, grow!") oli *The Economist*-lehden epätoivoinen pyyntö kasvun tavoittelua käsittelevän erikoisnumeronsa (7.10.2010) kannessa. Hallituksille talouskasvu on yhä keskeistä.

Yksi esimerkki on Kasvutyöryhmä (2010), jonka pääministeri Vanhasen hallitus asetti vuonna 2009. Työryhmän loppuraportti käsittelee elämää ja yhteiskuntaa lähtien nopeamman talouskasvun toivosta. Tiedettä, innovaatioita ja koulutusta tietenkin korostetaan. Yrityksiä ja erityisesti julkista sektoria on virtaviivaistettava tuottavuuden kohottamiseksi. Kasvun vaatimus koskettaa kaikkia, mikä käy selvästi ilmi jaksosta nimeltä "elämänvaihepolitiikka".

On ymmärrettävää, että talouskasvu on keskeinen tavoite maassa, jossa on laajaa köyhyyttä ja ilmeisiä mahdollisuuksia kohottaa elintasoja institutionaalisilla uudistuksilla ja teknologisilla parannuksilla. Mutta kuinka kasvu voi olla niin tärkeää maassa, jossa elintasot ovat jo korkeita ja jossa köyhyyttä mitataan suhteessa yhä vauraampaan keskiluokkaan?

Selitys on, että olemme rakentaneet yhteiskuntamme niin, ettei niiden kat-

⁶ Ks. esim. Andersson (2010). Energialla käytävästä suorasta ja epäsuorasta maailmankaupasta ks. Wagner (2010).

Rikkaiden maiden talouskasvu hidastuu väijäämättä, mutta olisi hyvä, että se tapahtuu tietoisesti ja hallitusti.

sota toimivan ilman talouskasvua. Voitot, työllisyys, julkinen talous, kansainvälinen kilpailukyky, yhteiskuntarauha ja hallitukset kärsivät, jollei BKT kasva riittävän nopeasti. Kapitalismi on sellaista – erityisesti jos velkaantumistaso on korkea ja jos pääomat voivat liikkua vapaasti yli kansallisten rajojen.

Mutta kapitalismi ei ole yksin syyllinen kasvumaniaan. Tim Jackson (2010) kuvaa vakuuttavalla tavalla konsumismin sosiaalista logiikkaa, joka on ratkaiseva tekijä pääoman kasaantumislogiikan ohella. Kilpailu asemista, pyrkimys muistuttaa muita tai erottautua muista, halu luoda identiteettejä uusilla tuotteilla ja täyttää ahdistunut olemassaolo, ovat kaikki voimakkaita psykologisia mekanismeja, jotka ylläpitävät kulutukseen suuntautunutta elämäntapaa. Paisutteleminen ja täydennämme itseämme uusien tuotteiden avulla.

Jackson (2010, 101–102) kirjoittaa: ”Laajentunutta minää motivoi tyhjän minän ahdistus. Sosiaalista vertailua ajaa kiihkeä halu sijoittua edulliseen asemaan yhteiskunnassa. Luovaa tuhoa vaivaa usein pelko siitä, että jäädyään jälkeen kilpailussa kulutusmarkkinoista. Kukoista tai kuole, on viidakon laki. Se on yhtä lailla totta kulutusyhteiskunnassa. Luonto ja rakenne yhdistyvät täällä lukitukseen meidät tiukasti konsumismin rautahäkkiin.”

On kiehtovaa verrata Jacksonin kuvausta patologisesta tilasta Kasvutyöryhmän

ihannoivaan asenteeseen suhteessa uusiin ideoihin ja tuotteisiin, samoin kuin rakennemuutoksiin ja sopeutumiskykyyn.

Sopeutuminen kaikesta huolimatta hidastuvaan talouskasvuun

Riippumatta siitä, mitä mieltä ollaan jatkuvan talouskasvun toivottavuudesta, vallitsee suuri yksimielisyys siitä, että talouskasvu tulee hidastumaan rikkaissa maissa. Palvelutuotanto – jossa tuottavuuden parannukset eivät ole yhtä helppoja toteuttaa kuin maataloudessa tai teollisuudessa – työllistää yhä suuremman osan väestöstä. Samaan aikaan kun ikäihmisten osuus kasvaa, meillä on yhä useampia työikäisiä, jotka eivät psykososiaalisista syistä sovi työelämän vaatimuksiin. Toive ”hidastaa tahtia” lyhentämällä työaika ja pudottamalla työtahtia kasvaa niiden keskuudessa, jotka ovat saavuttaneet tietyn taloudellisen turvallisuuden.

Jatkuva nopea teknologinen kehitys ei riitä yksinään pitämään työn tuottavuuden nousua samalla korkealla tasolla kuin aikaisemmin. Kun öljyvarojen saanti tulee vaikeammaksi, nousevat energian hinnat, mikä vuorostaan heikentää kuluttajien ostovoimaa, teollisuustuotantoa ja kuljetuksia. Maailmankaupan lisävapautuksesta saatavat voitot eivät myöskään ole yhtä suuria kuin liberalisoinnin alussa.

Kansainvälinen finanssikriisi voidaan nähdä seurauksena siitä, että on yritetty kaikin keinoin taistella stagnaatiotendenssejä vastaan. Sekä yksityinen että julkinen velkaantuminen saivat kasvaa, jotta kysyntä voisi ylläpitää kasvua. Kun velkatasot ja globaalit epätasapainot tulivat vähitellen kestävämmiksi, ei luotonannon laajentuminen voinut enää jatkua, ja finanssikuplan täytyi puhjeta.⁷

Yhteiskunta, joka rakentuu jatkuvan kasvun varaan, mutta joka törmää tä-

⁷ Hyvä analyysi finanssikriisin syemmistä syistä on Foster ja Magdoff (2009).

Jatkuva talouskasvu ei ratkaise hyvinvointivaltion ongelmia, jotka suuressa määrin ovat seurausta siitä, että kasvu on yhä keskeinen tavoite.

män kasvun toteuttamisen kasvaviin esteisiin, on kriisialtis paitsi taloudellisesti myös poliittisesti. Mitä enemmän odotukset poikkeavat tuloksesta, sitä enemmän muuntuu ”tyytyväisen keskiluokan diktatuuri” ”tyytymättömän keskiluokan diktatuuriksi”. Muukalaisvihan ja valtioiden välisten uusien konfliktien vaara kasvaa. Siksi on parempi, että tietoisesti leikataan kasvuambitioita ja suunnitellaan yhteiskunnat niin, että ne myös poliittisesti sietävät siirtymisen talouslaskuun.

Entä työllisyys ja hyvinvointi?

Tärkein poliittinen argumentti jatkuvan kasvun puolesta on, että se on välttämätöntä työllisyyden ylläpitämiseksi ja hyvinvointivaltion kasvavien menojen kattamiseksi. Talouslaskuteoreettiselta kannalta on kahdentyyppisiä vastaväitteitä tälle argumentaatiolle.

Ensinnäkään ei ole lainkaan itsestään selvää, että jatkuva kasvu tekee helpommaksi välttää työttömyys tai taata hyvinvointi. Toiseksi monet seikat puhuvat sen puolesta, että nyt on toivottavaa määrittellä uudelleen sekä työ että hyvinvointi ja luoda uusia normeja ja instituutioita, jotka paremmin vastaavat tämän päivän tarpeisiin, ja jotka juuri merkitsevät sitä, että rikotaan radikaalisti välit vallitsevan kasvumaniaan kanssa.

Valokuva: Bo Stranden

Jokaisessa makrotaloustieteen oppikirjassa viitataan "Okun lakiin". Sen mukaan on olemassa empiirinen yhteys BKT:n kasvun ja työttömyyden välillä. Jos kasvu ei yllä pariin prosenttiin vuodessa, niin työttömyys kasvaa. Tämä yhteys perustuu kuitenkin siihen, että työn tuottavuus on kasvanut juuri parilla prosentilla vuodessa samalla kun työtuntien tarjonta ei ole pudonnut. Nykyisessä talousjärjestelmässämme näyttää yksinkertaisesti olevan vaikeaa ottaa tuottavuuden kasvu ulos vähempänä ansiotyönä. Sen sijaan meidät pakotetaan eri tavoin stimuloimaan kokonaiskysyntää, jotta työttömyys ei kasvaisi.

Se, ettei kasvu myöskään takaa hyvinvointivaltion menojen rahoitusta, on eri yhteyksissä osoitettu Baumol- ja Wagner-vaikutusten avulla.⁸

"Baumolin taudin" mukaan henkilökohtaiset palvelut ovat taipuvaisia kallistumaan, kun työn tuottavuus kauttaaltaan

⁸ Hyvä kuvaus Baumol- ja Wagner-vaikutuksista on Korkman et al. (2007), luku 5.

kohoaa. Koska suurta osaa hyvinvointivaltion palveluista ei ole helppo tehostaa, merkitsee yleinen palkkojen kohoaminen (joka juuri on kasvun seuraus), että näiden palvelujen suhteellinen hinta nousee. Mitä nopeampaa on talouskasvu, sitä huonommaksi käy hintasuhde yhteiskunnallisten palvelujen ja teollisuustuotteiden välillä.

Hallituksen yhä voimassa oleva "valtion tuottavuusohjelma", joka juuri on perusteellinen yritys vastustaa Baumolin tautia, merkitsee käytännössä, että harvemmat työntekijät tuottaisivat samat palvelut. Seurauksena on laadun huononeminen. Tämän lisäksi sosiaaliset tulonsiirrot, esimerkiksi tulevat eläkkeet, on ainakin osittain sidottu yleiseen ansiokehitykseen, joten niiden BKT-osuus ei juuri alene, olkoon kasvu kuinka nopeaa tahansa.

"Wagnerin laki" sanoo, että mitä korkeammat ovat tulot, sitä enemmän kysytään sellaisia palveluja, joista pääasiassa vastaa julkinen valta. Esimerkkejä ovat terveydenhuolto, koulutus, turvallisuus ja kulttuuri. Erityisesti terveydenhuollon kustannuspaine on voimakas sen takia, että yhä useammat vaativat parempaa hoitoa ja että uusimpia hoitomenetelmiä sovellettaisiin myös heihin, vaikka ne ovat erittäin kalliita. Lyhyesti sanottuna: mitä rikkaammiksi me tulemme, sitä vaativampia meistä tulee – ja yhteiskunnalliset palvelut tulevat yhä "huonommiksi". Kasvu on yhtä lailla syy kuin ratkaisukin "hyvinvointivaltion kriisiin".

Se, että vallitsevassa talouspoliittisessa järjestelmässä siirryttäisiin talouslaskuun, ei myöskään ole ratkaisu työttömyys- ja hyvinvointiongelmiiin. Hyväksyttävä talouslasku on mahdollinen vain, jos tapahtuu sekä arvojen että instituutioiden radikaali muutos.

Ammatillinen kansalaisuus talouslaskun puolesta

On ilmestynyt useita tärkeitä julkaisuja, jotka yrittävät osoittaa, missä suunnassa näiden muutosten pitäisi tapahtua. Mainitsen tässä lopuksi kaksi tuoretta teosta.

Tim Jacksonin (2010) kirja puhuu vaurauden uudelleen määrittelemisestä. Englannin kielen sana "*prosperity*" tulee latinan sanoista "*pro*" (puolesta) ja "*spes*" (toivo), ts. "se mitä toivomme", mikä ei ole sama asia kuin hyöty tai rikkaus. Sen sijaan että keskittyisi kulutusmahdollisuuksiin – mitä tavalliset ekonomistit juuri ovat taipuvaisia tekemään – Jackson korostaa vaurautta kykynä kukoistaa ("*capability to flourish*"). Jackson kiinnittää huomiota psykologi Tim Kasserin (2002) tutkimuksiin, jotka osoittavat, että materialistisilla arvostuksilla on korkea hinta. Osoittautuu, että sisäisillä arvoilla varustetut ihmiset elävät pa-

rempaa ja onnellisempaa elämää kuin ne, jotka yrittävät täyttää elämänsä ulkoisilla attribuuteilla:

”Ihmiset, joilla on sisäiset arvot, ovat onnellisempia ja heillä on korkeampi vastuuntunto ympäristöstä kuin ne, joilla on materialistiset arvot. Tämä tulos on erityinen, koska sen mukaan vähemmän materialistiseen elämään todella sisältyy kaksin- tai kolminkertainen etu: Ihmiset ovat onnellisempia ja elävät kestävämmän, kun he suosivat sisäisiä tavoitteita, jotka sulkevat sisäänsä perheen ja yhteisön. Kukoistaminen rajojen sisällä on todellinen mahdollisuus tämän evidenssin mukaan.” (Jackson 2010, 149)

Guy Standing (2010) kirjoittaa, kuinka tärkeää on kehittää ammattiin ja taloudelliseen perusturvaan nojautuvaa kansalaisuutta.⁹ Standing osoittaa, kuinka globalisaatio nakertaa ”teollista kansalaisuutta”, kollektiivisia työehtosopimuksia ja hyvinvointivaltioregiimejä.

Kaksi työntekijäkategoriaa, jotka poikkeavat tavanomaisesta palkkatyöstä, on kaikkialla saanut suuremman roolin. ”Ammatikot” (*”proficians”*), joka on muodostettu englannin sanoista *”professional”* (ammattilainen) ja *”technician”* (teknikko), on termi, jota Standing ensimmäisenä käyttää. Amatitkot koostuvat itsenäisistä työntekijöistä, joilla on erikoistietoja ja jotka suorittavat ammattitaitoista työtä lyhyillä sopimuksilla tai ”konsultteina”. Heillä on ollut vahva nousukausi liberaalisoiminnin ja globalisaation myötä, mutta he sopivat huonosti kansallisiin perusturvajärjestelmiin. ”Jos haluaa olla optimisti, niin heitä voi kuvata globaalien joustavan talouden ammattilaisiksi”, kirjoittaa Standing ja lisää, että heillä työpaikan epävarmuus on korkea, ”mikä ilmenee heidän epäsäännöllisen päiväjärjestyksensä, stressin ja työuupumuksen hullussa vauhdissa” (Standing 2010, 107).

Toinen kategoria on prekariaatti, joka tekee joustotyötä epävarmoissa, matalapalkkaisissa ja heikosti arvostetuissa töissä. He putoavat ulkopuolelle niiden turvajärjestelmien ja kollektiivisten etujen, jotka on perustettu tavallista palkkatyötä tekeviä ryhmiä varten. Prekariaattita puuttuu sellaisia yrityskohtaisia etuja, joita on vakituisesti palkatuilla työntekijöillä, minkä vuoksi saattaa usein kannattaa korvata vakituiset työntekijät lyhytaikaisiin työsuhteisiin palkatuilla ”freelancereilla” ja ”joustotyöntekijöillä”.

Guy Standing ehdottaa joukkoa uudistuksia, jotka tosin toimivat vastoin teollisen kansalaisuuden perusteita mutta jotka vahvistamalla ammattijärjestöjen roolia ammattieettisten normien asettajina johtaisivat uuden, ammattiin perustuvan kansalaisuuden vakiintumiseen. Tämä edellyttää sosiaalivakuutusjärjestelmän uudelleenmuotoilua.

Standingin uudistusehdotuksessa ilman ehtoja myönnettävä perustulo muodostaa tärkeän kulmakiven muun muassa siksi, että vähennettäisiin riippuvuutta kokoaikaisesta palkkatyöstä ja jatkuvasta kasvusta. Ensimmäisenä askeleena kohti kaikille myönnettävää perustuloa hän voi ajatella kansalaistuloa, joka annetaan niille, jotka osallistuvat demokraattiseen kansalaisyhteiskuntaan.

Standing yhdistää antiikkisen demokratiahanteen, esiteollisen ammattietikan ja globaalien ekologisen vastuun yrityksessään tulla toimeen niiden kriisien ja kontrollijärjestelmien kanssa, joille uusliberaali maailmantalous on nyt altis. Hänen visionsa on tärkeä vastaus siihen, kuinka voisimme saada aikaan talouslaskun ilman katastrofeja. ■

KIRJALLISUUS

Andersson, J.O. (2010), International Trade in a Full and Unequal World, teoksessa Hornborg, A. & Jorgensen, A.K. (Eds): International Trade and Environmental Justice, New York: Nova Science Publishers, 113–125.

Common, M. and Stagl, S. (2005), Ecological Economics. An Introduction, Cambridge: Cambridge University Press.

Daly, H. (1996), Uneconomic Growth: Conflicting Paradigms, Acceptance Speech by Herman Daly, The Right Livelihood Awards 1996.

www.rightlivelihood.org/daly_speech.html
Easterlin, R.A. & Angelescu, L. (2009), Happiness and Growth the World Over: Time Series Evidence on the Happiness-Income Paradox, University of Bonn, IZA Discussion Paper 4060.

<http://ftp.iza.org/dp4060.pdf>
Eriksson, R. & Andersson, J.O. (2010), Elements of Ecological Economics, London: Routledge.

Foster, J.B. & Magdoff, F. (2009), The Great Financial Crisis, New York: Monthly Review Press.

Jackson, T. (2010), Prosperity without Growth? Economics for a Finite Planet, London: Earthscan.

Kasser, T. (2002), The High Price of Materialism, Cambridge, MA: MIT Press.

Kasvutyöryhmä (2010), Suomi 2020 – Tuumasta toimeen. Kasvutyöryhmän loppuraportti, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 11/2010.

<http://www.vnk.fi/julkaisut/julkaisusarja/julkaisu/fi.jsp?oid=304445>

Korkman, S. et al. (2007), The Nordic Model. Embracing Globalization and Sharing Risks, Helsinki: ETLA B 232.

Latouche, S. (2006), The Globe Downshifted, Le Monde Diplomatique, English edition, January 2006.

<http://mondediplo.com/2006/01/13degrowth>

Lilja, R. (2009), Talouskasvu, kansalaisten hyvinvointi ja tasa-arvo, teoksessa Taimio, H. (toim.): Kurssin muutos: Kestävään kasvuun ja hyvinvointiin, Helsinki: TSL.

Mold, A. (2010), Maddison's Forecasts Revisited: What Will the World Look Like in 2030? VOX, 24 October 2010.

<http://www.voxeu.org/index.php?q=node/5708>

Sanne, C. (2007), Keynes barnbarn – en bättre framtid med arbete och välfärd, Stockholm: Formas.

Standing, G. (2010), Work after Globalization, Building Occupational Citizenship, Aldershot: Edward Elgar.

Ulvila, M. & Pasanen, J. (Eds.) (2009), Sustainable Futures. Replacing Growth Imperative and Hierarchies with Sustainable Ways, Helsinki: Ministry for Foreign Affairs of Finland.

http://www.ymparistojakehitys.fi/susopapers/Sustainable_Futures.pdf

Victor, P.A. (2008), Managing without Growth – Slower by Design not Disaster, Aldershot: Edward Elgar.

Wagner, G. (2010), Energy Content of World Trade, Energy Policy, 38, 7710–7721.

⁹ Merja Kauhanen arvioi Standingin teoksen tämän lehden numerossa 2/2010.